

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Innokentij Petrovics Geraszimov,
társaságunk tiszteletbeli tagja 70 éves

INNOKENTIJ PETROVICS GERASZIMOV akadémikus, a SZUTA Földrajzi Intézetének igazgatója, a szovjet földrajztudomány nemzetközileg is egyik legismertebb képviselője 1975. december 9-én tölti be 70. életévét.

I. P. GERASZIMOV 1922-ben kezdte földrajzi és talajtani tanulmányait a Leningrádi Egyetemen olyan neves tudósok irányításával, mint A. E. FERSZMAN, L. SZ. BERG, A. A. GRIGORJEV és mások. Tanítómesterei között DOKUCSÁJEV kortársait, munkatársait, közvetlen tanítványait találjuk. Mint talajföldrajzos maga is a dokucsájevi úton haladt, nagy elődje tanítását gazdagította új eredményekkel.

Már az egyetemi évek alatt, majd ezt követően aspiratúrája idején megmutatkoztak kiváló kutatói képességei. Talajföldrajzi témából készített kandidátusi értekezését 1930-ban védte meg a Leningrádi Egyetemen.

Tudományos tevékenysége 1929-től elsősorban a Szovjet Tudományos Akadémiához fűzi. Előbb a SZUTA Talajtani Intézete Talajföldrajzi és Talajterképészeti Osztályának tudományos munkatársa, majd a doktori fokozat elnyerése után, 1936-tól vezetője. Innen a SZUTA Földrajzi Intézetéhez kerül, ahol a Geomorfológiai Osztályt vezeti, később az intézet igazgatóhelyettese és 1951-től mindmáig igazgatója.

A Szovjet Tudományos Akadémia 1946-ban I. P. GERASZIMOVOT levelező tagjává, 1953-ban pedig rendes tagjává választotta.

Tudományos érdeklődése kezdettől fogva több síkú, ebből következően tudományos kutatómunkája is a földrajztudományok több területére ágazik szét. Vizsgálódásának fő területei a talajföldrajz és a talajterképezés, a geomorfológia és a paleogeográfia. Tudományos tevékenysége tematikailag nem periodizálható. Képességei, munkaereje lehetővé teszik számára, hogy egyidejűleg több irányban végezzen vizsgálatokat, s kiváló általánosító képességével ezek eredményeit egységessé formálja. Kutatásainak éppen e sokrétűsége s egyben komplexitása révén tárnak fel előtte a különböző természeti folyamatok és jelenségek közötti kölcsönös összefüggések, melyek ismeretében a Föld táji burkának számos új törvényszerűségét állapította meg, illetőleg neves elődei tanításait fejlesztette tovább.

I. P. GERASZIMOV már leningrádi éveiben széles körű vizsgálatokat folytatott Közép-Ázsiában, Kazahsztánban, Szibériában, az Urál-vidéken és a Szovjetunió európai részén. Később kiterjesztette vizsgálatait a Szovjetunió egész területére, és a második világháború után lehetősége nyílt valamennyi kontinens beutazására. Külföldi útjait, még ha a cél nemzetközi konferenciákra való részvétel volt is, mindenkor felhasználta arra, hogy az adott országban talajtani és geomorfológiai terepmegfigyeléseket végezzen.

A földrajztudomány különböző ágazatait önmagukban is jelentős, új eredményekkel gazdagította. Regionális vizsgálatait a Föld nagy régióira vagy egészére érvényes törvényszerűségek levonását, új elvi-elméleti tételek felállítását eredményezték.

Talajföldrajzi regionális vizsgálatait során a különböző nedvességállottságú szubtrópusi, trópusi és szubpoláris tájakon több új genetikai talajtípust különített el. A talajföldrajz terén elért eredményei azokban a nagyszabású talajterképészeti munkákban tükröződnek, amelyeknek kezdeményezője, tudományos irányítója, majd publikálásukkor szerkesztője volt,¹ továbbá az M. A. GLAZOVSKAJÁVAL közösen írt talajtani-talajföldrajzi egyetemi tankönyvben összegződnek.

Hasonlóan kiterjedtek regionális geomorfológiai vizsgálatait is. Az aridus területek felszínalakulásán kívül behatóan tanulmányozta Nyugat-Szibéria, Kazahsztán, a Volgántúli-síkságok

¹ „A Szovjetunió Állami Talajterképe”; „A Világ Talajterképe”

domborzati formáit, számos szovjet és külföldi hegységi terület domborzatát, a Szahara formakincsét stb.

A domborzatot történeti fejlődésében vizsgálva K. K. MARKOVVAL közösen írt két munkájukkal² a geomorfológia fejlődésének új szakaszát nyitották meg. A geomorfológia tárgyát képező domborzatot egyidejűleg a földfejlődés termékének és a mai földrajzi környezet alkotórészének tekintve áthidalták a geomorfológia „geográfiai” és „geológiai” irányzata közötti szakadékok, kialakították a geomorfológia paleogeográfiai irányzatát.

I. P. GERASZIMOV a szerkezeti geomorfológiai irányzat képviselője és továbbfejlesztője. Az ő nevéhez fűződik a geotektúra, morfostruktúra, morfoszkuptúra fogalmak meghatározása (1948).

A mélyen dialektikus gondolkodású tudós a jelen állapotot mindenkor a múltból a jövő felé való átmenetnek tekinti. A mai természeti jelenségeket és folyamatokat, s azok jövőbeli alakulását csak úgy tartja megérthetőkn, ha ismerjük történeti alakulásukat. Ezért majdnem valamennyi talajföldrajzi, geomorfológiai és egyéb természeti földrajzi munkáját átszövik a paleogeográfiai elemzések. Paleogeográfiai vizsgálatainak célja viszont a mai természetföldrajzi tájak tulajdonságainak megismerése volt.

GERASZIMOV a tudomány művelését soha sem tartotta önmagáért valónak. Vallotta és tudományos munkássága öt évtizedében érvényre is juttatta azt az elvet, hogy a marxista geográfianak a társadalmi fejlődést kell szolgálnia. Minden bizonnyal ez az egyik összetevője annak, hogy gyorsan érzékeli a társadalom oldaláról támasztott új igényeket, ezek alapján határozza meg a soron következő fő feladatokat, alakítja ki a földrajztudomány újabb és újabb irányzatait.

A Honvédő Háború idején fő feladatának I. P. GERASZIMOV azt tartotta, hogy a harcoló szovjet hadsereget ellássa a szükséges földrajzi és térképészeti anyagokkal. E tevékenységéért — melyet nemegyszer közvetlenül a frontvonalakban hajtott végre — 1945-ben a Vörös Csillag Érdemrenddel tüntették ki.

A kommunista társadalom békés építése más igényeket támasztott. Ezen igényekre a *konstruktív földrajzi irányzat* megalapozásával és kibontakoztatásával felelt. Napjainkban pedig, amikor a technikai haladás a természeti környezet védelmét állítja előtérbe, GERASZIMOV akadémikus kezdeményezésére és személyes részvételével egész kollektívák fogtak hozzá a *geökológiai folyamatok lényegének feltárásához*. Az itt a cél, hogy a természeti környezet változásai előre jelezhetőkké váljanak és, hogy az ember beavatkozása a természetbe ne járhasson előre nem várt káros következményekkel, hanem ellenkezőleg, óvja, az emberiség számára mind kedvezőbbé tegye az őt körülvevő földrajzi környezetet.

I. P. GERASZIMOV nemcsak művelője tudományának, hanem tanítója, szervezője és lelkes agitátora is.

A 30-as évek elejétől kezdve oktatta tudományága ismereteire a jövő szakembereit, előbb a Leningrádi Bányászati Főiskolán, majd a leningrádi és moszkvai egyetemen. A mai szovjet földrajztudomány és talajtan számos neves képviselője nevelkedett az ő előadásain, kezdte tudományos pályafutását az ő irányításával.

Fél évszázados tevékenysége alatt igen sok szovjet földrajzi és talajtani intézményben, bizottságban, tudományos társaságban végzett és végez irányító, szervező munkát, számos bel- és külföldi konferenciának, szimpóziumnak, kongresszusnak volt kezdeményezője, irányítója. A Nemzetközi Talajtani Uniónak, a Nemzetközi Földrajzi Uniónak 4—4 éves időszakra alelnöke is volt. Az IGU-ban több mint egy évtizede tevékenyen képviseli és propagálja a földrajztudomány haladó irányzatait. Jelenleg is az ő irányításával szervezik a szovjet geográfusok az IGU XXIII. Kongresszusát (Moszkvában 1976 nyarán), amelyen összegyűlnek a világ geográfusai.

Eddigi pályafutása során igen sok kitüntetésben részesült. Birtokosa a Lenin-rendnek, a Vörös Csillag Rendnek, a szovjet Állami Díjnak, a Dokucsajev Arany Emlékéremnek, a Przevalszkij Arany Emlékéremnek, a bolgár A nép szolgálatáért Érdemrendnek és Dmitrovskij Emlékéremnek, valamint számos tudományos testület és társaság elismerő érmeinek és okleveleinek. Díszdoktora több külföldi egyetemnek, tiszteleti tagja sok szocialista, kapitalista és fejlődő ország földrajzi társaságának és tudományos akadémiájának.

GERASZIMOV akadémikus sokat tett a magyar és a szovjet geográfia kapcsolatainak kiszélesítéséért és elmélyítéséért. Régóta és jól ismeri a magyar geográfia eredményeit, irányzatait, problémáit. Segítséget nyújtott abban, hogy a magyar geográfusok is minél behatóbban tájékozódhassanak a szovjet földrajztudomány célkitűzéseiről, a szovjet geográfiai irányzatokról. Többször járt hazánkban. Tevékeny résztvevője volt az IGU 1971-ben Budapesten tartott Európai Regionális Konferenciájának. Legutóbb 1974-ben töltött két hetet Magyarországon az MTA Elnökségének meghívására (lásd Földr. Ért. 1975/1. szám, 115—118. o.).

² „Jégkorszak a Szovjetunió területén”; „A negyedkor geológiája”.

A Magyar Földrajzi Társaságnak 1962 óta tiszteleti tagja. A Magyar Tudományos Akadémia 1974-ben választotta be tiszteleti tagjai sorába.

A magyar geográfusok jó egészséget, az egyetemes földrajztudomány fejlesztése és az emberiség jobb jövője érdekében további aktív munkásságot, új tudományos sikereket kívánva köszöntik neves szovjet kollégájukat és mindenkor segíteni kész barátjukat, I. P. GERASZIMOV akadémikust 70. születésnapja alkalmából.

PÉCSI M., RADÓ S., PETRI E.

Konsztantyin Konsztantyinovics Markov, Lóczy-emlékérmes, 70 éves

1975. május 20-án töltötte be 70. életévét KONSZTANTYIN KONSZTANTYINOVICS MARKOV akadémikus a Moszkvai Állami Egyetem tanszékvezető professzora, a szovjet földrajztudomány egyik legismertebb teoretikusa.

K. K. MARKOV a 20-as évek leningrádi földrajzi iskolájának egyik kiváló neveltje, részese a szovjet geográfia kibontakoztatásának, félévszázados tudományos munkásságával új természet-földrajzi iskolát hozott létre.

Nagyszerű kutatói képességei hatalmas szellemi felkészültséggel és rendkívüli munkabírással párosulnak. Az 1931-ben publikált geomorfológiai monográfiájáért¹ a Leningrádi Egyetem Tudományos Tanácsa a kandidátusi fokozat mellőzésével 1935-ben egyenesen a földrajztudományok doktora fokozatot ítélte neki. I. P. GERASZIMOVVAL közösen írott és 1939-ben kiadott munkáik² új utat nyitottak a geomorfológiában és a paleogeográfiában, vezető helyet biztosítottak számukra a szovjet természeti földrajz fejlesztésében, s ismertté tették nevüket messze az ország határain túl.

K. K. MARKOV 1937-ig a Leningrádi Egyetemen dolgozott, majd Moszkvába költözött át, ahol 1945-ig a SZUTA Földrajzi Intézetében a Geomorfológiai Osztályt vezette s ezzel egyidejűleg 1940-től a Moszkvai Állami Egyetem professzora lett. Félévszázados tudományos és pedagógiai tevékenységéből közel 40 év fűződik a Moszkvai Egyetemhez. Előbb a Geomorfológiai Tanszék, majd 1959-től mindmáig az Általános Természeti Földrajz és Paleogeográfia Tanszékének vezetője s a tanszékhez tartozó és általa szervezett Újkori üledékek és a pleisztocén paleogeográfiája Kutatólaboratórium tudományos irányítója. 1945—1955-ig a Földrajzi Kar dékánja volt.

Kutatómunkájának fő területe mindvégig a paleogeográfia és a geomorfológia maradt. A 30-as években I. P. GERASZIMOVVAL együtt kialakított térbeli-történeti koncepció, amely a szovjet paleogeográfiai iskola hatalmas elméleti eredménye, minden munkájának vezérmotívuma. MARKOV a paleogeográfiában a jelen természet megismerésének kulcsát látja, amely segítséget nyújt a természeti környezet védelme és átalakítása problémáinak megoldásához is.

Paleogeográfiai munkásságának eredményeit a Szovjetunióban és külföldön többször kiadott „Paleogeográfia” c. könyvében összegzi. E munkájában a fő természeti tényezők fejlődéstörténetét a Föld keletkezésétől követi nyomon.

Fő paleogeográfiai kutatási szférája azonban a mai domborzat kialakulására közvetlenül ható pleisztocén kori természeti folyamatok feltárása. A negyedkori síksági és hegységi eljegesedési területek vizsgálata mellett „élő paleogeográfiai laboratóriumot” jelentett számára az Antarktisz, amelynek kutatásában mint az első három szovjet Antarktisz-expedíció tagja vett részt (1955—1958). MARKOV aktívan kivette a részét a paleogeográfia új periglaciális irányzatának kifejlesztésében.

Az Antarktiszra tartó hosszú hajóutak alatt megfigyeléseket végzett az óceánon. Ennek eredményeként új tudományos problémaként vizsgálja az eljegesedés és az óceán kapcsolatát. Ez irányú kutatásai és az I. A. SZUETOVÁVAL közösen végzett számításai lehetővé tették, hogy reális képet adjon a Világóceán vízszintingadozásairól az eljegesedések és az interglaciálisok idején s ennek alapján régióként kimutassa a tektonika meg az eljegesedés szerepét a szárazföld és a tenger egymáshoz viszonyított pleisztocénkori arányváltozásaiban.

A „Jégkorszak” c. munka megjelenését követő negyedszázad alatt jelentősen gyarapodott a pleisztocén paleogeográfiai ismeretanyag, amihez nem kis mértékben járult hozzá K. K. MARKOV számos jelentős tudományos megállapítása. Erről tanúskodik a (szerzőtársakkal) 1965—1967-ben megjelentetett 3 kötetes „Negyedkor” monográfiája. E mű tartalmazza K. K. MARKOV-nak a negyedkor paleogeográfiája terén elért összes tudományos eredményét, koncepcióit, hipotéziseit, érintve a még véglegesen el nem döntött problémákat is.

¹ „A Leningrádi terület északnyugati részének felszínfejlődése”.

² „Jégkorszak a Szovjetunió területén”; „A negyedkor geológiája”.